

ЗВІТНІСТЬ ПРО ПОЛЬОВІ РОБОТИ ЗЕМЛЕМІРІВ СПЕЦІАЛЬНОГО МЕЖУВАННЯ (на прикладі Таврійської губернської креслярні)

В статті розглядається структура межових установ Міністерства юстиції, особливості та обсяги звітності про польові роботи землемірів Спеціального межування з 1861 до 1917 рр.

Окремим комплексом джерел до історії землеволодіння та землекористування на території Південної України є документи Спеціального межування. Їх реконструкція та аналіз є невід’ємною складовою частиною процесу дослідження особливостей формування джерел з історії земельних відносин у регіональному аспекті.

Матеріали Спеціального межування стали інформаційною основою описово-статистичних джерел дослідження землеволодіння та землекористування. Установи адміністративної та земської статистики у процесі своєї функціональної діяльності досить активно використовували матеріали Спеціального межування. З цієї точки зору, дослідження джерел, які створювалися в процесі здійснення межових робіт, постає цікавим джерелознавчим завданням.

У результаті проведеної детальної бібліографічної евристики, аналізу виданих праць ми можемо стверджувати, що найзначніші праці з історії межової справи, проведення землемірних робіт та їх законодавчого оформлення в XIX — на початку XX століття, були видані ще в дореволюційний період.

Особливості межового законодавства з 1765 до 1915 рр. розкрива С.Д. Рудін в монографії «Межевое законодательство и деятельность межевой части в России за 150 лет». Він виділив п’ять 35-річних періодів, на протязі яких проходили основні зміни в межовому законодавстві [58. — С. 8–9].

Всю історію межування у свої ґрунтовній праці «История русского межевания (курс)» висвітлив І.Є. Герман [52]. Він досить детально розглянув особливості Генерального та Спеціального межувань, і, що

особливо цінно, приділив увагу документам, які створювалися під час їх проведення. Дослідник окрему увагу звернув на межування наділів колишніх поміщицьких та державних селян [52].

Діяльність вибраних на його роздум землемірів та дослідження щодо особливостей роботи межових установ різного рівня досліджена у праці С.П. Кавеліна «Межевание и землеустройство» [55]. Фактично це був практичний посібник для межових чинів під час польових та креслярських робіт. Значну частину книги присвячено характеристиці межових документів, зокрема тут наведено їх зразки.

Серед сучасних праць з даної проблематики слід виділити роботу В.Г. Бухерта, який досить ґрунтовно дослідив особливості функціонування межової Канцелярії [51]. Праць, написаних на регіональному матеріалі, стосовно особливостей формування межової документації в Таврійській губернії, нами виявлено не було.

У зв'язку із вищезазначеним та зважаючи на досить значний об'єм документації межових установ [55, С. 84–97], у даній статті розглянемо особливості звітності землемірів про польові роботи.

Для кращого розуміння процесу створення документів Спеціального межування тут необхідне вважаємо, розкрити структуру та основні функції межових установ на державному та місцевому (губернському та повітовому) рівнях.

Функції державного нагляду за ходом межових робіт належали Межовому департаменту Сенату, який створено 1794 року на основі Межової експедиції. Департаменту надала право вищої судової інстанції та вищої адміністративної установи зі справ межування Російської імперії [60, С. 68]. У його функції входив розгляд скарг з приводу судово-межових справах, справи що стосувалися управління межуванням (це зокрема, розпорядження про виділення державної землі) [57. — С. 932]. 1870 року компетенцію Межового департаменту обмежений судовими справами, а адміністративні питання передали керуючому Межовою частиною Міністерства юстиції.

Управлінські та учбові заклади межових установ формували Межовий корпус Міністерства юстиції [59. — С. 173–174], в якому працювали Канцелярія головного директора та Межова канцелярія. У 1870 році Межовий корпус перетворили на Межову частину, а Канцелярію головного директора трансформували в Управління межовою частиною [59. — С. 173–174].

Безпосереднє управління Межовою частиною належало Управляючому, при якому були помічник, старші та молодші межові ревізори та

канцелярія. Веденню Управління Межовою частиною перебував особистий склад межового відомства, нагляд за правильним ходом межування та діями межових установ, межові учбові заклади [57. — С. 932].

Межова канцелярія завідувала організацією межових робіт, там також знаходився центральний архів для збереження межових документів. У кінець XIX ст. до веденню Межової канцелярії, яка складалася з голови та трьох членів, входили судові та розпорядні справи. В архіві Канцелярії (писцевому та креслярському) перебувало все діловодство колишніх межових контор та зберігалися оригінальні плани усіх видів межування. Канцелярія опікувалася організацією межових робіт Генерального та Спеціального межувань, особистим складом межових установ, фінансовою звітністю, відсилкою партій землемірів до губерній. Під керівництвом директора при Межовій канцелярії працювала креслярня [57; 59. — С. 173–174].

У губерніях межування знаходилося у веденні перебуванні губернських правлінь та креслярень. Губернські правління наглядали за ходом межування, давали настанови стосовно відновлення меж та межових знаків, виконання судово-межових рішень [53; 54; 56]. Губернські креслярні перебували під керівництвом Управляючого межовою частиною та губернатора. Структуру креслярні складали губернський землемір, його помічники (один-два), особові землеміри, повітові землеміри (їх кількість повинна була відповідати кількості повітів), креслярі та архів [57. — С. 932]. Іноді в креслярні працювали землеміри, відряджені з інших повітів або Межової частини [15 — Арк. 71зв.].

Креслярня опікувалася технічним виконанням межових робіт, виконанням судових рішень зі справ межування, межуванням дарованих земель, виготовленням та видачам копій межових документів, засвідчувала і затверджувала плани та межових книг, розгляд та затвердження через губернське правління полюбовних сказок тощо [55. — С. 156].

Губернський землемір виконував всі розпорядні та виконавчі дії по креслярні [55. — С. 157]. Виконувачами межових та технічних робіт на місцях були межові кадри креслярні: помічники губернського землеміра, особові або повітові землеміри. Вони проводили топографічні зйомки місцевості, межування землі, складали креслення, плани повітів і окремих землеволодінь. У кожний повіт призначали окремого повітового землеміра, який називався «Такий-то (за назвою повіту) повітовий землемір».

12 травня 1881 року Міністру юстиції надане право проводити у складі губернського межового відомства необхідні зміни та скорочення. З цього часу в губерніях землеміри призначалися не за кількістю повітів, а за

кількістю межових справ, які виникали. Через це діяльність повітового землеміра поширилася на всю губернію. У зв'язку із цим, для того щоб не робити змін у формулярних списках, при посаді землеміра вказувався не повіт, а тільки губернія: «повітовий землемір (такої то губернії)» [33; 45]

Крім державних, існували приватні землеміри. У північних повітах Таврійської губернії, через значну площу земель, які не були межовані, та практично повну відсутність формального межування, робота приватних землемірів зосереджувалася на перевірці окружних меж селянських наділів. Вони займалися також розділом селянських наділів на ділянки під час переділів, знімали на плани власницькі землі, розділяли їх на ділянки для продажу та застави і для господарських цілей, вимірювали ділянки за потребою суду, а також складали полюбовні сказки на розмежування. Приватні землеміри не залежали від Межової частини, а їх робота не підлягала ніякому контролю. Звітності вони не вели [21. — Арк. 63–63зв.].

Зміст рапортів та звітів, що відправлялися в системі — повітовий землемір — губернський землемір — губернське правління — Межова частина, — залежав від фактору часу і функціональних обов'язків організацій, однак з часом він дещо трансформувався. Загалом повинні були робити 3-и типи зведених відомостей та звітів: 1) про стан чинів межового відомства, 2) про рух межових справ, 3) про обіг у відомстві грошових сум [55 — С. 23].

Основні зміни форм звітності повітових та губернських землемірів другої половини XIX — поч. XX ст. відбувалися у 1872, 1887 та 1899 роках.

З 1861 до 1872 року включно повітові землеміри в перших числах кожного місяця представляли губернському землеміру детальні звіти визначеної форми про польову роботу. В них вказували, яка площа землі обмежена та скільки в ній дач. У кінці року вони здавали скорочений та детальний річні звіти про польову роботу. Не пізніше 15 грудня примірники повинні були бути надані до креслярії, де знаходилися до весни або нової відправки на польову роботу [55 — С. 37–42].

На основі повітових звітів, губернський землемір складав свої рапорти та звіти. Так, губернським землеміром на розгляд до Таврійського губернського правління та Управляючого Межовим корпусом відправлялися такі звіти:

1) щомісячні та щорічні про польову роботу землемірів креслярні (відправка цього типу відомостей частково залежала від пори року та погодних умов);

2) про креслярські роботи, які проводили землемір губернської креслярні (цей тип відомостей відправляли щомісяця, але його створення залежало, в свою чергу, від кількості проведених польових робіт);

3) про рух справ та документів по губернській креслярні.

На початку 1873 року розпорядженням Управляючого межевою частиною були встановлені нові форми облікових відомостей к «упрощенню порядку делопроизводства в Губернских Чертежных». Порядок звітування повітовими землемірами перед губернськими залишався без змін. Але щомісячні та річні звіти повинні були надавати за новою формою. Скорочений річний звіт відміняли. Губернським землеміром відомості про польові роботи представляли раз на чотири місяці: в перших числах січня, травня та вересня, а річні до 15 січня [5. — Арк. 1–1зв.].

Наступна ґрунтова зміна звітності землемірів відбулася у 1887 році. Щомісячна звітність землемірів залишалася тієї ж форми. Виключили графу, яка вказувала кількість днів про урочному положенню. Замість неї додали графу, в якій виконавець повинен був вказати на особливості справи, а також на використані засоби та прийоми, на які він вважав за потрібне звернути увагу під час оцінки проведеної ним роботи [44. — Арк. 5–9].

Річна звітність виконавців польових робіт повинні були представляти губернському землеміру по формі встановленій для річного звіту губернської креслярні про виконання польових робіт [49. — Арк. 4].

Звітність губернського землеміра поділялася на 3-и частини. У першій (А) — наводили загальні цифри щодо діяльності губернської креслярні протягом календарного року, в другій (Б) — дані про інструменти креслярні, її архів та грошовий обіг. У третій (В) — звіт губернського землеміра про рух справ та заняття особового складу губернської креслярні.

Відомостей категорії А було дві: А/І — загальні дані про діяльність губернської креслярні та А/ІІ — загальні дані про полюбовне Спеціальне межування через посередників [33; 44; 49]. Ці відомості повинні були представлятися в Межеве управління до 1 лютого. Відомість А/І поділялася на 3-и частини: про діловодство, про польові і про креслярські роботи. У відділ по проведенню польових робіт треба було вносити дані про польові роботи за всіма межевими справами, за винятком цифр про польові роботи по полюбовному Спеціальному межуванню через посередників. До відомості А/ІІ вносили дані по відділах: про дії посередників, губернської креслярні та межевих чиновників (цифри, які стосувалися саме полюбовного Спеціального межування через посередників). Вона була обов'язковою тільки для тих губерній, де діяли посередники

полюбовного Спеціального межування. Слід зауважити, що за відсутності посередників полюбовного межування в Таврійській губернії, відомості А/II у документах губернської креслярні відсутні [7; 33; 44].

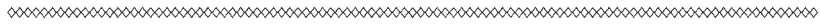
Серед відомостей категорії Б (їх було 6-ть) слід виділити відомість Б/IV про стан межового архіву. Її треба було представляти до 1 липня кожного року разом із іменним переліком межових документів, якого бракувало в архіві [18; 49]. З метою скорочення листування губернських креслярень звіт по архіву відмінили у 1904 році [33; 44].

Відомостей категорії з В встановлювали відтепер 3-и: В/Іа та В/Іб — розклад справ, які доручали межовим чинам на літо із переліком справ, що не закінчили або не доручили. В/II — звіт про виконання польових робіт у минулому році, який треба було представити не пізніше 15 травня. В/IIIа та В/IIIб — звіт про креслярські роботи. До звіту про польові роботи вносилися всі справи, доручені землемірам губернської креслярні та землемірам, відрядженим з Москви, за чергою виконання [49].

У 1899 році форму відомості А/1 було змінено. Частина, присвячена польовим роботам, була суттєво розширена. Через це зникла необхідність у відомості ВII про польові роботи, складання було відмінили [44].

У результаті розтину проведення автором у фонді Таврійської губернської креслярні (ф. 377), виявлено таку кількість звітів повітових землемірів про польову роботу: 1) 131-н щомісячний; 2) 15-ть скорочених річних; 3) 61 річний. Звіти губернського землеміра про польову роботу землемірів креслярні представлені у такій кількості: 1) 31-н щомісячний; 2) 30-ть трітніх; 3) 27-м річних [1–3; 6; 8–32; 35–43; 46–48; 50]. Крім того, виявлено 11-ть звітів по архіву [12–14; 15–22].

Для вирахування обсягів звітів про польову роботу, які теоретично могли створити з 1861 по 1917 рік, необхідно було виявити дані про кількість землемірів і кількість місяців польового сезону. Але у багатьох випадках в архіві відсутні повні дані про склад губернської креслярні, а польові роботи, якщо зима була теплою, могли проводити дванадцять місяців на рік. Крім того, розрахунки базуються на неповних даних, через те, що частина матеріалу виявилась втраченою. Тим не менш, за даними збережених польових звітів та формулярними відомостями ми мали змогу встановити кількість землемірів за окремі роки. Усередньому кожен рік працювало 7-м землемірів. Це могли бути не тільки повітові і особові землеміри, але і землеміри, відряджені з інших губерній або Межової канцелярії.

Обчислюючи теоретичну кількість звітів за період з 1861 по 1917 рік (57 років), ми розподілили його за чотири проміжки часу, протягом яких форма та кількість звітів була більш менш постійною — 1861–1872, 1873–1887, 1888–1899 і 1900–1917 рр.

Кількість звітів обчислюється за формулою: $K=3(O_1+O_2)P$, де K — кількість звітів, 3 — середня кількість примірників на рік, O_1 — кількість щомісячних звітів за рік, O_2 — кількість річних звітів за рік, P — загальна кількість років, за які обчислюється кількість звітів.

Якщо зважити, на те що 7 примірників щорічно з 1861 по 1872 роки відправляли 12-ть щомісячних і 2-а річних звіти (скорочений і повний), то за 12-ть років повинні були надати 1176-ть звітів. З 1873-го року зникає скорочений річний звіт і до 1917 року їх відправляли 12-ть щомісячних та 1-н річний, тобто за 45-ть років — 4095-ть звітів. Загальна кількість щомісячних та річних звітів повітових примірників повинна була становити 5271-у одиницю.

Губернський землемір з 1861 до 1872 року відправляв 12-ть щомісячних звітів та один річний, тобто за 12-ть років — 156-ть звітів. З 1873 до 1887 року він відправляв 3-и трізнні звіти і 1-н річний, а за 15-ть років — 60-ть звітів.

З 1888 по 1899-й рік губернський землеміри раз на рік відправляли відомість В/П про польові роботи, тобто за 12-ть років — 12-ть відомостей. З 1887 до 1917 рр. відправлено відомість А/І, а за 31-й рік — 31-а відомість.

Отже, загальна кількість звітів губернського землеміра про польові роботи з 1861 до 1917 рік повинна була скласти 259-ть одиниць.

Губернський землемір відправляв звіти до двох установ — у Губернське правління та до Межової частини. Окрім того, одна копія звіту повинна була залишатися у архіві губернської креслярні. Тож, кількість звітів губернського землеміра потрібно помножити на три. Тобто, за 57-м років повинні було бути надати 777-м одиниць звітів.

Загальна кількість звітів про польові роботи теоретично могла скласти 6048-м одиниць. Із них 5789-ть одиниць залишалися у губернії (всі звіти повітових землемірів та дві третини звітів губернського землеміра). Кількість виявлених нами звітів у фонді Таврійської губернської креслярні дорівнює 295-ть одиниць, що складає 5% від загальної кількості і 5% від кількості звітів, яка повинна була би залишитися у губернії.

На перших етапах, документи Спеціального межування відкладали у фондах повітових землемірів, але більшість передавали для збереження до архіву губернських креслярень та архіву Межової канцелярії.

На основі інструкції від 19 січня 1868 року у складі губернських межових архівів повинні були зберігатися: *копії межових планів та книг, повітові плани, карти, алфавіти, книги, складені губернським землеміром книги, в яких вказувалися всі зміни в земельному володінні (ці дані представляв повітовий землемір), копії звітів губернського землеміра до губернської креслярні та Межової канцелярії, алфавітні списки власників, різні карти тощо.*

В архіві було 2-а відділи: письмовий та плановий. До письмового — відправляли всі справи діловодства та звітності. До складу планового відділу потрапляли копії межових планів, книг, алфавіти, повітові плани та ін. До кожного плану прикріпляли ярлик відповідного кольору із зазначенням літери та номера. Після нового розмежування ділянки, коли план переходив із першої категорії до другої — ярлик змінювали. Документи та справи, які здавали до архіву, записували до особливої книги обліку, яку заводили кожного року згідно резолюції губернського землеміра. Вказувалося, що перевірки архіву потрібно проводити по можливості частіше [4].

У 1880-х роках до посадової інструкції було внесено зміни та доповнення. Відтак справи здавали до архіву в процесі їх закінчення, поступово, протягом року. Документи, які видавалися із архіву межовим чинам повинні були здаватися не пізніше ніж за три дні. Про документи, які видавалися на термін більше місяця завідуючий архівом обов'язково сповіщав губернського землеміра. Для звітності про видані документи створювалися не одна, а дві книги — одна для межових документів, друга — для справ. Відмінялося правило про абетковий покажчик документам, які видавалися з архіву. Замість цього книга повинна була розділятися по повітах. Перевірка архіву проводилася губернським землеміром або його другим помічником щорічно.

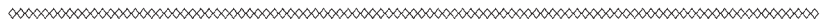
Архів доповнювався алфавітами межових документів на ділянки селянських наділів, формально відмежованих за правилами 27 липня 1861 року, а також на ділянки відведенні за записами на володіння колишнім державним селянам [34].

Проведений аналіз структури межових установ та особливостей формування їх документації дає можливість зробити наступні висновки. Польова звітність землемірів Спеціального межування за представляла собою такі звіти: щомісячні та річні звіти повітових землемірів, трітні та річні звіти губернських землемірів. Загальний об'єм документів за 57 років повинен був становити 6048 одиниць. Відсоток збереження документів, які повинні були відкладатися у губернських фондах, становить тільки 5%.

Фрагменти фондів повітових землемірів та губерньської креслярні вміщують в себе значний об'єм документів, інформаційний потенціал яких має досить широкі межі і незначний ступінь актуалізації. Маючи неабияке значення для дослідження історії землеволодіння, процесу його мобілізації і розвитку земельних відносин у регіоні, ці документи також дають можливість проаналізувати діловодне листування центральних та місцевих межових установ, особливості креслярської та фінансової документації землемірів, конкретизувати особи окремих землемірів. Але основне значення комплекс межових документів має як першооснова описово-статистичних джерел дослідження землеволодіння та землекористування, що дає можливість висвітлення особливостей створення останніх, а також можливість здійснити перевірку достовірності та повноти їх статистичної інформації.

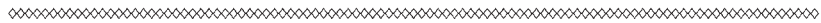
-
1. Державний архів Автономної республіки Крим (далі — ДААРК), — Ф. 377. — Оп. 1. — Спр. 2053. — 420 арк. О заняттях землемеров полевыми и чертежными работами.
 2. ДААРК. — Ф. 377. — Оп. 1. — Спр. 2144. — 304 арк. Наряд о заняттях землемеров полевыми и чертежными работами.
 3. ДААРК. — Ф. 377. — Оп. 1. — Спр. 2360. — 10 арк. Наряд по предписанию Г. Управляющего Межевым Корпусом от 28 января 1867 г. за № 448, о доставлении отчетности за 1865 г. и 1866 о межевых работах и проч.
 4. ДААРК. — Ф. 377. — Оп. 1. — Спр. 2410. — 12 арк. Копия с инструкции для губернских межевых архивов.
 5. ДААРК. — Ф. 377. — Оп. 1. — Спр. 2578. — 14 арк. Об установлении в 1873 году новых форм отчетных ведомостей и сроков представления таковых управляющему межевою частью.
 6. ДААРК. — Ф. 377. — Оп. 1. — Спр. 2579. — 85 арк. Ведомости о полевой работе землемеров и о движении дел по делопроизводству.
 7. ДААРК. — Ф. 377. — Оп. 1. — Д. 2649. — 17 л. О рассмотрении дел производящихся в правлении по полубовному специальному межеванию и ходатайстве о назначении в Таврической губернии Посреднических Комиссий.
 8. ДААРК. — Ф. 377. — Оп. 1. — Спр. 2688. — 123 арк. О доставлении управляющему межевою частью третних ведомостей о полевых и чертежных работах, произведенных межевными чинами в 1874 г.

9. ДААРК. — Ф. 377. — Оп. 1. — Спр. 2743. — 184 арк. О доставлении управляющему межевою частью третных ведомостей о полевых и чертежных работах, произведенных межевymi чинами в 1875 г.
10. ДААРК. — Ф. 377. — Оп. 1. — Спр. 2836. — 95 арк. О доставлении управляющему межевою частью третных ведомостей о полевых и чертежных работах, произведенных межевymi чинами в 1877 г.
11. ДААРК. — Ф. 377. — Оп. 1. — Спр. 2975. — 40 арк. О доставлении управляющему межевою частью третных и годовых ведомостей за 1882.
12. ДААРК. — Ф. 377. — Оп. 1. — Спр. 3137. — 68 арк. О доставлении в управление межевой частью отчетов за 1888 год.
13. ДААРК. — Ф. 377. — Оп. 1. — Спр. 3274. — 108 арк. О представлении в Межевое управление в установленные сроки годовых отчетов губернской чертежной за 1890.
14. ДААРК. — Ф. 377. — Оп. 1. — Спр. 3351. — 110 арк. О представлении в Межевое управление в установленные сроки год отчетов губернской чертежной за 1891.
15. ДААРК. — Ф. 377. — Оп. 1. — Спр. 3517. — 68 арк. О доставлении в управление межевой частью отчетов за 1892 год.
16. ДААРК. — Ф. 377. — Оп. 1. — Спр. 3617. — 97 арк. Об отчетах за 1894, доставляемых в Управление межевой частью.
17. ДААРК. — Ф. 377. — Оп. 1. — Спр. 3642. — 106 арк. Об отчетах за 1895, доставляемых в Управление межевой частью.
18. ДААРК. — Ф. 377. — Оп. 1. — Спр. 3643. — 100 арк. Об отчетах за 1896, доставляемых в Управление межевой частью.
19. ДААРК. — Ф. 377. — Оп. 1. — Спр. 3697. — 116 арк. Об отчетах за 1897 год, доставляемых в Управление межевой частью.
20. ДААРК. — Ф. 377. — Оп. 1. — Спр. 3743. — 115 арк. Об отчетах за 1898 год, доставляемых в Управление межевой частью.
21. ДААРК. — Ф. 377. — Оп. 1. — Спр. 3789. — 68 арк. Об отчетах за 1899 год, доставляемых в Управление межевой частью.
22. ДААРК. — Ф. 377. — Оп. 1. — Спр. 3827. — 108 арк. Об отчетах за 1900 год, доставляемых в управление межевой частью
23. ДААРК. — Ф. 377. — Оп. 1. — Спр. 4065. — 52 арк. Об отчетах за 1904 год, доставляемых в управление межевой частью.
24. ДААРК. — Ф. 377. — Оп. 1. — Спр. 4143. — 54 арк. Об отчетах за 1905 год, доставляемых в управление межевой частью.
25. ДААРК. — Ф. 377. — Оп. 1. — Спр. 4214. — 74 арк. Об отчетах за 1906 год, доставляемых в управление межевой частью
26. ДААРК. — Ф. 377. — Оп. 1. — Спр. 4280. — 56 арк. Об отчетах за 1907 год, доставляемых в управление межевой частью.

27. ДААРК. — Ф. 377. — Оп. 1. — Спр. 4348. — 60 арк. Об отчетах предоставляемых в управление межевой частью (за 1908 г.).
28. ДААРК. — Ф. 377. — Оп. 1. — Спр. 4407. — 71 арк. Об отчетах предоставляемых в управление межевой частью.
29. ДААРК. — Ф. 377. — Оп. 1. — Спр. 4468. — 56 арк. Об отчетах за 1910 г.
30. ДААРК. — Ф. 377. — Оп. 1. — Спр. 4539. — 47 арк. Об отчетах за 1911 г.
31. ДААРК. — Ф. 377. — Оп. 1. — Спр. 4714. — 120 арк. Общие сведения о деятельности уездных землемеров, межевые проекты сметных исчислений, ведомости Таврической губернской чертежной по благотворительным капиталам, рапорт губернского землемера о деятельности уездных землемеров, приходно-расходные ведомости.
32. ДААРК. — Ф. 377. — Оп. 1. — Спр. 4882. — 100 арк. Дела с общими сведениями о деятельности у землемеров и Таврической губернской чертежной ведомости: а) о движении дел губ черт б) о суммах, поступивших в доход казны. Проекты сметных исчислений и др.
33. Російський державний архів давніх актів (далі — РДАДА). — Ф. 1295. — Оп. 2. — Спр. 13. Наряд циркуляров и распоряжений по Межевому ведомству.
34. РДАДА. — Ф. 1295. — Оп. 2. — Спр. 38. О пересмотре инструкции для руководства при устройстве губернских межевых архивов.
35. РДАДА. — Ф. 1295. — Оп. 2. — Спр. 1465. Сведения о деятельности губернских и областных чертежных за 1907 г.
36. РДАДА. — Ф. 1295. — Оп. 2. — Спр. 1774. Отчеты о деятельности губернских и областных чертежных за 1908 г.
37. РДАДА. — Ф. 1295. — Оп. 2. — Спр. 2032. Общие сведения о деятельности губернских и областных чертежных в 1909 г.
38. РДАДА. — Ф. 1295. — Оп. 2. — Спр. 2915. Общие сведения о деятельности губернских и областных чертежных в 1911 г.
39. РДАДА. — Ф. 1295. — Оп. 2. — Спр. 3421. Общие сведения о деятельности губернских и областных чертежных в 1912 г.
40. РДАДА. — Ф. 1295. — Оп. 2. — Спр. 3493. Общие сведения о деятельности губернских и областных чертежных в 1913 г.
41. РДАДА. — Ф. 1295. — Оп. 2. — Спр. 4380. Общие сведения о деятельности губернских и областных чертежных в 1914 г.
42. РДАДА. — Ф. 1295. — Оп. 2. — Спр. 4785. Общие сведения о деятельности губернских и областных чертежных в 1915 г.
43. РДАДА. — Ф. 1295. — Оп. 2. — Спр. 5264. Отчет по межевому ведомству за 1916 г.
44. РДАДА. — Ф. 1295. — Оп. 4. — Спр. 47. Наряд циркуляров Министерства юстиции, Государственного контроля, Департамента государственного казначейства, Управления Межевой частью.

45. РДАДА. — Ф. 1295. — Оп. 4. — Спр. 148. Наряд циркуляров по межевому ведомству за 1875–1902 гг.
46. РДАДА. — Ф. 1295. — Оп. 4. — Спр. 436. Сведения о деятельности губернских чертежных за 1910 год.
47. РДАДА. — Ф. 1295. — Оп. 8. — Спр. 2071. Годовой отчет Таврической губернской чертежной за 1881 год.
48. РДАДА. — Ф. 1295. — Оп. 8. — Спр. 3145. Отчет по Межевому управлению за 1885 г.
49. РДАДА. — Ф. 1295. — Оп. 8. — Спр. 3206. Наряд циркулярам на 1887 г.
50. РДАДА. — Ф. 1295. — Оп. 8. — Спр. 3229. О деятельности Таврической губернской чертежной за 1886.
51. *Бухерт В.Г.* Архив Межевой канцелярии (1768–1918): [Учеб. пособие] / Владимир Генрихович Бухерт. — М.: РГГУ. — 1997. — 109 с.
52. *Герман И.Е.* История русского межевания (Курс) / Иван Егорович Герман. — М., 1910. — изд. 2. — 302 с.
53. Законы Межевые // Свод Законов Российской Империи. — СПб, 1857. — Т. 10. Ч. 3. — 4, 294, 43 с.
54. Законы Межевые // Свод Законов Российской Империи — СПб, 1893. — Т. 10. Ч. 2. — 4, 249 с.
55. *Кавелин С.П.* Межевание и землеустройство / Семен Петрович Кавелин — М., 1914. — 340 с.
56. Крымский Областной Государственный Архив (Путеводитель) / [под общ. ред. А.Д. Беликовой, А.А. Степановой]. — Симферополь: Крымиздат. — 1961. — 326 с.
57. М.С. Межевание // Энциклопедический словарь. Ф.А. Брокгауз и И.А. Эфрон. — СПб., 1896. — Т. XVIIIа. — С. 930–936.
58. *Рудин С.Д.* Межевое законодательство и деятельность межевой части в России за 150 лет / Сергей Дмитриевич Рудин. — Петроград, 1915. — 547 с.
59. Центральный государственный архив древних актов СССР. (Путеводитель) / [сост. Ю.М. Эскин, М.В. Бабич, Е.Ф. Желоховцева]. — М., 1992. — Т. 2. — 515 с.
60. Центральный государственный исторический архив СССР в Ленинграде. (Путеводитель) / [под ред. С.Н. Валка, В.В. Бедина]. — Ленинград, 1956. — 607 с.